Maria ABRAMCIUC

Ciclul epistolar *Negru pe alb* de Constantin Negruzzi: epicitate și discurs fervent

M.A. – poet, critic literar, eseist. Conf. dr., Catedra de Literatura română şi universală, Facultatea de Litere, Universitatea „Alecu Russo" din Bălți. Membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova şi a Uniunii Scriitorilor din România. A publicat versuri, articole de critică literară, eseuri în reviste din țară şi de peste hotare: „Basarabia"; „Contrafort"; „Dacia literară"; „Semn"; „Poezia"; „Convorbiri literare"; „Familia", semnând Margareta Curtescu. Cărți publicate: *Iubirea altfel (*Chișinău, 2013); *Inima desenată pe cer* (Iași, 2018).

Scriitor de atitudine, spirit polemic, traducător, poet, dramaturg, folclorist şi publicist, Constantin Negruzzi este, întâi de toate, un prozator talentat şi original, autor al primelor schițe şi nuvele românești, între care *Alexandru Lăpușneanul* face biografie inegalabilă în epocă şi ulterior. Critica literară îi recunoaşte unanim meritul de a fi întemeiat narațiunea artistică națională, lui Negruzzi revenindu-i întâietatea şi în promovarea discursului epistolar în proză. Apărute în periodicele timpului, pe parcursul anilor 1837-1855, aceste prime foiletoane din literatura noastră sunt reunite în capitolul *Negru pe alb* (*Scrisori la un prieten*), ultimul din cuprinsul volumului *Păcatele tinereților* (1857). Titlul ciclului este invocat de autor într-o scrisoare datată 13 martie 1855 şi adresată lui Vasile Alecsandri, în care, mimând condiția celui somat să scrie („Scrie sau mori! La bourse ou la vie!"), îl anunță pe bardul de la Mircești că va arunca „negru pe alb" şi, citându-l pe Gentile Sermini (scriitor italian din secolul al XV-lea), afirmă că viitoarea operă „nu o carte, ci un paneraş de salată ar trebui să se cheme" (Cf. Piru 1966: 115-116).

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)

Foiletonistul și-a selectat subiectele din diverse spații (istoric, politic, social, lingvistic, literar, cultural etc.), dar textele nu se circumscriu în totalitate publicisticii, în ele regăsindu-se evidente elemente de literalitate. „În adevăr, Negruzzi a dat în aceste proze virtuți artistice unui gen: acela publicistic", susține Nicolae Manolescu (Manolescu 1990: 202). Demersul pentru care optează autorul (în realitate, doar patru dintre aceste texte debutează cu obișnuitele formule de invocare a unui interlocutor real sau fictiv) îl absolvă de rigorile respectate la elaborarea nuvelelor, căci în *Negru pe alb* nu mai aflăm subiectivitatea reprimată în *Zoe* sau în *Alexandru Lăpușneanul*. Formula epistolară îi oferă toată libertatea de exprimare: în configurarea subiectelor, în organizarea discursului și aplicarea diverselor tehnici de expunere. De altfel, acest gen de scriitură s-a desprins din spiritul receptiv, dar și refractar al omului Negruzzi, ancorat în prezent sau preocupat de anumite pasaje din istoria națională.

În *Negru pe alb*, prozatorul optează pentru scrisul dezinvolt, pentru o abordare francă a subiectelor. Disertațiile pe o temă dată reunesc narațiunea captivantă și descrierea sobră (peisagistică sau portretistică), reflecția fugară și secvența reportericească, evocarea istorică și tabloul inspirat din prezentul imediat, inflexiunea didactico-moralizatoare și scena hilară – toate potențate de umor, ironie, parodie, ludic sau de citat și notă livrescă. În acest sens, Liviu Leonte afirmă că „Cel mai autentic Negruzzi este cuprins în *Scrisori*, valoroase ca document numai pentru autor, cu preferințele și aprehensiunile sale, și mai puțin ca document ilustrativ al unei epoci. *Scrisorile* trebuie privite ca literatură, ca un început, așa cum *Alexandru Lăpușneanul* aduce un început, dar și o culme" (Leonte 2003: 189-190).

Epicitatea și discursul fervent, plin de vitalitate constituie dominantele acestor mostre de „proză memorialistică și foiletonistică în formă epistolară" (Piru 1966: 115). În *Scrisori*, prozatorul își reproduce impresiile de călătorie (*Primblare*, *Pelerinagiu*, *Băile de la Ems*), narează istoriile unor personaje fabuloase (*Calipso, Lumânărică*) sau reale (*Daniel Scavinschi, Alexandru Donici*), reconstituie tablouri din trecutul Moldovei (*Istoria unei plăcinte*, *Ochire retrospectivă*), expune diverse întâmplări instructive (*Rețetă, Omul de țară, Proprietate păgubitoare*) etc. Mai toate conțin narațiuni savuroase, epicul fiind prezent până și în textele polemice, in-

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)

spirate de disputele lingvistice sau literare ale timpului (Cf. Scrisorile XIV-XVII, intitulate *Critică*, *Slavonismele*). Este de remarcat că autorul-narator nu acaparează în totalitate spațiul textual, ci include și partituri ale altor „voci", cum procedează în celebra *O alergare de cai*. Uneori, acestea se extind aproape pe tot cuprinsul epistolei, cum este relatarea boierului ținutaș Bogonos, care propune o interpretare hilară a originii țiganilor (Scrisoarea VIII – *Pentru ce țiganii nu sunt români*), mărturisirea unui june prieten (Scrisoarea II – *Rețetă*) sau inedita construcție din *Pâcală și Tândală* (Scrisoarea XII), unde bătrânul pădurar Tândală, invocând învățăturile nașului său Pâcală, conjugă zicătorile și proverbele populare românești într-un splendid spectacol narativ, din care citățm: „Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde niciunul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decât c-un mișel la dobândă. Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce între pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mâță, șoareci prinde și lupul părul schimbă, iar naravul ba" (Negruzzi 1996: 217).

Enunțurile-colaj, cu o largă amplitudine comunicativă, sunt frecvente în *Scrisori*. Suplimentarea firului narativ cu accente umoristice și ironice, cu diverse inserții, creează impresia de scriere ca *proces acumulativ*, efect obținut prin accesarea ad-hoc a propriei biografii sau a zonelor imaginative, a memoriei individuale sau colective (istorice și culturale). În Scrisoarea IV, *Un poet necunoscut*, fragmentul despre venirea la Iași a lui Daniel Scavinschi se constituie progresiv, întrunind imagini livrești și mitologice, o informație istorică despre Eteria din 1821, estompată de umor și ludic: „Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnându-se de la Viena, îl cunoscu și, văzând în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un *schi* la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)

aici. Muzele spăimântate și Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.)" (Negruzzi 1996: 185). Paranteza din final lasă impresia de comunicare interactivă narator-interlocutor.

Într-o perioadă când cele mai multe spații din tânăra noastră narațiune literară sunt oferite descrierilor, pe cât de ample, pe atât de statice, textele din *Negru pe alb* anunță un epic dezinhibat, cu forme suple și diversificate. Harul de povestitor, umorul și ironia, aluzia, citatul, fraza-calambur, pe care Negruzzi le manevrează cu o uimitoare lejeritate, îl favorizează – în cele mai multe dintre epistole, evită grațios clișeele prozei din epocă. În Scrisoarea XXVIII – *Pelerinagiu*, s-ar părea că tema călătoriei ar trebui să-l predispună pe autor la contemplare și la evocări spațiale, însă demersul cooptează enunțuri cu un pronunțat caracter narativ, în care se înlănțuie, în mod surprinzător, structuri sintagmatice. Evocarea traseului parcurs de narator cumulează imagini surprinse cinematografic, sugerând astfel efectul de mișcare. Sumarele detalii peisagistice, portretele fugare ale muntencelor denotă dinamica și cadența privirii, completate de remarcile auctoriale: „Cu cât de ostenicios este drumul, cu atâta e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintând, am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților dominicane. Am băgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat, ca la câmp. Când făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre țelul călătoriei mele" (Negruzzi 1996: 263).

Pentru a imprima textelor vigoare, scriitorul subordonează abil descrierea narațiunii. Fragmentele descriptive nu mai însumează detalii reflexiv-contemplative, ci sunt construite într-un tempou narativ rapid, plin de fervoare, ca, de exemplu, secvența despre râul Trotuș: „Nimica mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care, după ce iese din munții Transilvaniei și după ce își face loc pintre stânci și scaldă T. Ocnei, primind în sânul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici părâie, merge de se aruncă lângă Agiud în Șiret. Știi însă

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)

că și Trotușul – ca tot ce este mare și frumos – are și el zavistnicii săi? și știi care sânt aceștia? – Slănicul și Vălcica" (Scrisoarea XXVIII – *Pelerinagiu*) (Negruzzi 1996: 268-269).

Originalitatea imaginilor, trecerea bruscă de la un registru narativ la altul înviorează expunerea, care dobândește o spontaneitate accentuată. În aceeași descriere, platitudinea este ocolită și prin accesarea antropomorficului, relatarea exaltată fiind convertită treptat într-o bizară istorie de amor: „Câteodată, când ploile se varsă în munți, Slănicul îmflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngâmfat și turbat, se aruncă rostogolind petre și bolovani, și despicând cu furie apele Trotușului, merge până ce se perde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, capriționsa Vălcică, acest pârâiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrățoșeze pre mândrul râu – pre care îl curtenește de ațâța ani fară vreo ispravă – însă el, desprețuindu-i cocheteriile, nu sufere ca cristalinele lui unde să s-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrâne desfrânate, încât e o deșănțată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș far-a se amesteca cu el" (Negruzzi 1996: 269). Notele finale sunt nuanțate ingenios de ironie și aluzii biblice: „Trotușul e odorul cel mai prețuos și mai iubit a ocnenilor. El este mângâierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și păcatele" (*Ibidem*).

În pasajul inițial din Scrisoarea XIX – *Ochire retrospectivă*, unde apare conturat un tablou al Iașiului în amurg, o posibilă monotonie a ritmului descriptiv este evitată grație verbelor (unele cu formă inversă), care, în context, implică ideea de proces; interogativelor prin care naratorul interacționează cu un potențial interlocutor, căruia astfel i se inoculează ideea de agent al acțiunii: „Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe Dealul Cetățuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborându-se după muntele Pionul, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ț-ai viderea de pe culmele învecinate pline de verdeață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar piste vârful turnurilor și a clopotniților,

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)

ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un smeu se încolătăcește împregiurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop?"(Negruzzi 1996: 234-235).

Subliniind importanța epistolelor negruzziene, Nicolae Manolescu le plasează într-un context literar mai larg, afirmând că „*Negru pe alb* sunt scrisori numai cu numele, în realitate fiind texte publicistice, cum vor fi peste cincizeci de ani și multe ale lui Caragiale. Recunoașterea faptului a întârziat, în cazul ambilor scriitori, din pricina prejudecății clasice a genurilor «majore», care a relegat la periferia literaturii, când nu le-a ignorat cu totul, aceste «articole», «însemnări, notițe», «încercări», sau, cum le-a botezat expresiv Caragiale, «mofturi». Ele au continuat să treacă drept literatură de bas-étage chiar și după ce tabletele lui Arghezi ieri, ori ale Anei Blandiana azi, le-au conferit depline titluri de stil și de artă" (Manolescu 1990: 202).

În articolul nostru, am punctat doar unele idei cu referință la temperamentul narativ al lui Constantin Negruzzi cel din *Negru pe alb*. Studiul extins al acestui subiect ne-ar include într-un univers epic singular, în cuprinsul căruia se regăsesc, deopotrivă, narațiunea enunțiativă și cea afectivă, construcția exuberantă și cea sobră, fragmentul contemplativ și cel analitic. Înainte de toate, prioritară pentru autor este *plăcerea narării*, a comunicării cu cititorul, interlocutorul de care ține cont și căruia îi rezervă un loc special în contextul enunțării.

Referințe bibliografice

Leonte 2003 = Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, Iași, Editura Alfa, 2003.

Manolescu 1990 = Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, București, Editura Minerva, 1990.

Negruzzi 1996 = Constantin Negruzzi, *Negru pe alb*, București-Chișinău, Editura Litera Internațional, 1996.

Piru 1966 = Alexandru Piru, *C. Negruzzi*, București, Editura Tineretului, 1966.

BDD-A31157 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:22 UTC)